

השתקפות ספר משלי בספר איוב ומשמעותה

מאת

שלמה בכר

א

הריכות המתפתח בספר איוב מתנהל בשני מישורים: השאלה על פני השטח היא מדוע טוב לרשע ורע לצדיק. אולם ברובד העמוק יותר השאלה היא "שאלה דתית... התוהה על מעשיו של האלהים..."; "איך מתישבים יסורים אלה עם אלוהותו" של האלהים, כדברי מ. בובר¹. אם נאמר שהספר בא להתריס על קיום הרע, או לברר את מקורו, הרי שהתשובה על כך ניתנת לנו כבר בפרקים א', רב'. השטן מסית את אלהים להעמיד את איוב בנסיון.

העלילה על הצדיק הסובל באה, לא כדי לברר אותה כשלעצמה, אלא כדי לברר את אופי האלוהות הגורמת לתופעה זו. מ. וייס הראה כי זהו העיקר "בסיפור על ראשיתו של איוב"². הדיון בין הרעים לבין איוב מוביל לפרישת יריעה רחבה על תפקיד האל, מה הן מידותיו וכיצד הוא מכלכל את ענייני העולם. בהקשר זה אין הדיון מסתפק בהצגת שאלת הגמול, אלא עוסק גם בהתנהגות כל היקום ויושביו, ובתופעות טבע הרסניות, חסרות פשר.

ברובד העמוק תוהה הספר על מהות האלוהות וחותר לשנות מוסכמות ולהציג דמות של אלוהות אחרת, לא סכמאטית. אלוהות כזאת עומדת בסתירה לדמות הקלאסית, שהיא אלוהים של גמול, אלוהים הנותן לכל יצור את המגיע לו. אל כזה הוא האל המשתקף אלינו מתוך ספר "משלי".

מחבר ספר איוב משתמש במלים, ביטויים וחלקי פסוקים מספרי מקרא רבים³. בין כל אלה בולט השימוש באמרות וביטויים מתוך ספר משלי. בפיהם של הרעים משמשים ציטוטים אלה להוכחת טענותיהם⁴, ואילו בפיו של איוב — לסתירתם. על-כן מובאים דברי משלי בפני הרעים מתוך הזדהות, כאילו הם דובריו ואילו

1 מ. בובר, תורת הנביאים, "דביר" חש"י. עמ' 173-174.

2 מ. וייס, הסיפור על ראשיתו של איוב, הסוכנות היהודית, תשכ"ט. עמ' מה.

3 מראי מקום לכך מובאים בכל ספרי הפירושים לאיוב וכן אצל מ. סגל בספרו "מסורת ובקורת",

קרית ספר, ירושלים 1957, עמ' 160-176.

4 ר' פירוש של"ג על איוב בעמ' LXXI, אך שם מובאים הדברים בצמצום.

ציטוטי איוב באים באירוניה, מתוך היפוך משמעותם המקורית ולשם פגיעה והתרסה במזדהים אתם. זוהי דרכו של מחבר הספר גם באיזכורים מתוך ספרי מקרא אחרים, למשל: "מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך" (איוב ז', יז), שהוא ציטוט מתהלים ח', ה, אך במשמעות הפוכה: "מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו". או איוב י"ב, ט, שהוא ציטוט מתוך ישעיה מ"א, כ, אלא שבישעיה בא הכתוב להדגיש את מעשי ה' ואילו באיוב הוא בא להמעט את חשיבות ההכרזה הזאת.

על מנת להדגיש את קשרם של הרעים לספר משלי מקפיד המחבר כי הרעים יצטטו מספר משלי בלבד⁵, ואילו איוב עצמו מצטט גם מתוך ספרי מקרא אחרים.

ב

מחבר הספר נאבק בתפיסה התועלתנית של האמונה באלוהים. הדבר נרמז כבר בפרקי הפתיחה. איוב מקריב קורבנות "מספר בניו" בכל שבוע, כדי לכפר עליהם, שמה חטאו, וקורבנות אלה אינם מועילים ולא כלום. בפרקי התווך שבספר מתבטא המאבק כנגד התפיסה התועלתנית בויכוח כנגד מייצג תורת הגמול הזאת, כנגד ספר משלי. שזוהי השקפתו של ספר משלי אפשר לראות, למשל, בדברים אלה: "שמר מצותי וחייה" (משלי ז', ה); "כבוד את ה' מהונך וימלאו אסמך בר" (ג', ט). זוהי תיאולוגיה של "תן וקח", תיאולוגיה אלילית (מ. וייס, שם).

ג

רעי איוב הם טיפוסים חוכמתיים, ובעיני מחבר הספר — דוגמטיקנים ונוזקים לאוטוריטות, במקום להסתמך על החיים עצמם. שלושת הרעים מסתמכים על הזיכרון ההיסטורי ועל דורות ראשונים, והדברים ידועים. איוב פוסל סמכויות אלו ועונה לרעיו: "כדעתכם ידעתי גם אני לא נפל אנכי מכם" (י"ג, ב). הוא מחפש את המגע הבלתי אמצעי עם האלוהות ולא את ההסתברות העקיפה. הוא רוצה לדעת מנסיונו שלו את תכונות האלוהים, כפי שתווה מנסיונו שלו את סבלותיו: "ומבשרי אחזה אלוה" (י"ט, כו) וכן: "מי יתן ואמצאהו אבוא עד תכונתו" (כ"ג, ב).

איוב כופר באוטוריטות וטוען כי המציאות סותרת את תיאורית הגמול החכמתית על טענתו של אליפז, בפרק ד', ז: "זכר נא מי הוא נקי אבד" הוא משיב בפרק כ"א, ו: "ואם זכרתי ונבהלתי ואחזו בשרי פלצות". עד פסוק טו הוא מתאר את "זכרונו" שלו, שהוא מנוגד ניגוד מפורש לטענת אליפז בראשית נאומו הראשון.

5 ראה פסקה ד במאמר זה על דברי אליפז באיוב ד', ח.

ד

תמצית תורת הגמול של אליפו באה לידי ביטוי בפרק ד', ח: "כִּאֲשֶׁר רָאִיתִי חֲרָשֵׁי אֶנֶן חֲרָצֵי עֵמֶל יִקְצְרוּהוּ" שהוא שימוש במשלי כ"ב, ח: "זוֹרֵעַ עֲזָלָה יִקְצֹר אֶנֶן".

המטאפורה הלקוחה מחוקי הטבע אינה מקרית. היא באה ליצור תחושה של דטרמיניזם. רעיון זה חוזר בגוון שונה במקצת באיוב ט"ו, לה: "הֲלֹה עֵמֶל וַיִּלְד אֹנֶן" המזכיר את ישעיה נ"ט, ד: "הֲרוּ עֵמֶל וְהוֹלִיד אֹנֶן" וכן את תהלים ז', טו. תפוצה זו של הפתגם מעידה שהיתה כללית ומשורר תהלים וישעיה השתמשו בו לצרכיהם.

בפרק ה', יז אומר אליפו: "אֲשֶׁרִי אָנוֹשׁ יוֹכְחֵנוּ אֱלֹהִים וּמוֹסֵר שְׂדֵי אֶל-תְּמָאִים" במשלי ג', יא: "מוֹסֵר ה' בְּנֵי אֶל-תְּמָאִים וְאֶל-תְּקִיץ בְּתוֹכָחָתוֹ כִּי אֵת אֲשֶׁר יֶאֱהָב ה' יוֹכִיחַ וְיִקְאֵב אֶת-בֶּן יִרְצָה"

השיכול מראה על התייחסות של פסוק במקום אחד לפסוק דומה לו במקום אחר, ואולי אפילו על ציטוט⁶. ברור שכוונת אליפו היא לנחם את איוב. עדיין אין אליפו מאשים את איוב בעבירות, כפי שיעשה זאת מאוחר יותר, וע"י הבאת הרעיון הזה, שהוא ידוע לאנשי החכמה ולאיוב בתוכם, הוא מציע הסבר מתקבל על הדעת. אך הפסוק מביע בעקיפין גם אפוטרופסות, משום שהוא מניח כי הקורא, היודע את המקור, יודע גם את המלה "בני" שהושמטה מן הציטטה⁷.

על דברים אלה יענה איוב בפרק ו' כד-כה, וכן בפרק י"ג, יא: "הוֹכַח יוֹכִיחַ אַתְּכֶם אִם בִּסְתֵר פְּנֵי תִשְׁאוּן", ואז, במר נפשו, הוא קורא אליהם: "זַכְרֵנִיכֶם מִשְׁלֵי אִפְרָי" — זַכְרֵנִיכֶם, לפי המלוגים פירושו הדברים שהזכרתם — האין כאן קריאת תגר כנגד "ספר משלי" תוך הזכרתו המפורשת?

בהמשך דבריו משתמש אליפו במוטיב אחר ממשלי: בפרק ג', כה: "אֶל-תִּירָא מִפְּתַח פִּתְּאִים וּמִשַּׁעַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא". פסוק זה מונח ביסודו של איוב ה' כא: "בְּשֹׁט לְשׁוֹן תִּחַבֵּא וְלֹא תִירָא מִשׁוֹד כִּי יָבֹא". יתרה מזאת, עוד לפני כן, באיוב ד', ה נאמר: "כִּי עֲתָה תָבֹא אֵלַיךְ וְתִלְאָ תַבַּע עֲדִיךָ וְתִבְהַל". בפסוק זה חסר הנושא: מי היא "שתבוא אליך ותגע עדיך"? גם "תבוא" וגם "תגע" הן מלים המתקשרות לאסון. "תגע" בא בהקשר זה באיוב, ה', יט: "וּבִשְׁבַע לֹא יִגַע בְּךָ רַע". וכן בפרקים א' רב' בדו-שיח שבין האלוהים והשטן. כלומר, הקונוטאציה היא של אסון וצרה

6 כדעתו של מ. ויידל, ב"חקרי מקרא", ירושלים, 1978, עמ' ב'.

7 בדברים ח', ה נאמר: "... כי כאשר ייסר אב את בנו ה' אלהיך מיסרך" וברור שזהו אותו

רעיון. על הקרבה בין ספר משלי לספר דברים ראה ספרו של: Weinfeld Moshe, Deuteronomy and the Deuteronomistic School, Oxford 1972

וביתר דיוק: דברי אליפו מכוונים לפסוק הנ"ל במשלי כי רק אם יודעים אותו מבינים על מה הכתוב מדבר.

באיוב ד', ו אומר אליפו: "הלא יראתך כסלתך". שוב, אם נפנה למשלי, לפרק כ"ו, נראה כי הרעיון לקוח משם והוא סיוס של פסקה (ט—כו) המדברת על הגמול הטוב הצפון ליראי ה'.

דברי אליפו בפרק ה', ב: "פִּי לְאֵיִל יִהְיֶה-קָעַשׁ וּפְתָה תָּמִית קִנְאָה" הם שמוש מתוך הסכמה במשלי כ"ז, ג: "כְּבֹד אֶבֶן וְנֶשֶׁל הַחֹל וְכַעַס אֲוִיל קָבֵד מִשְׁנִיחָם". ואכן, איוב, המכיר את המקור של אליפו, משתמש בחלק אחר של הפסוק, אותו חלק שאליפו השמיטו, כדי להסביר את התנהגותו: "לו שְׁקוֹל יִשְׁקַל כְּעֵשִׂי וְהִיטִי בְּמֵאנְיָנִים יִשְׂאוּ-יָחַד: פִּי עֲתָה מִחֹל יָמַי יִקְבֹּד עַל-פֶּן דְּכָרִי לְעוֹ" (ו', ב-ג). אליפו לא התכוון לקרוא לאיוב "אויל", אלא רק להסביר לו כי אם ימשיך "לכעוס", כלומר להיות מלא מרירות, ייחשב לאויל. גם איוב מבין כך את דברי אליפו והראייה, שאינו נפגע ממנו (כפי שיקרה לו אחר כך), אלא מבאר לאליפו את סיבת "כעשו". כלומר, אלמלא ידע איוב שאליפו מצטט את משלי, היה עלול להיעלב. הציטטה במקרה זה נועדה לרכך את הדברים ולהסביר שאין כאן כוונה להשתמש בכינוי מעליב אלא להצביע על סכנה הידועה לכל והנובעת מהתנהגות מסוימת. כינוי זה, "אויל", בא פעמיים בדברי אליפו, והוא אופייני ביותר למשלי. שם הוא בא ארבעים פעם מכלל ארבעים ותשע פעמים במקרא בכלל.

בתיאור גדולת האל בפרק ה', ח—טז, משתמש אליפו שוב בביטוי הלקוח ממשלי: איוב ה', י: "הֲנִתַּן מָטָר עַל-פְּנֵי-אָרֶץ וְשִׁלַּח מַיִם עַל פְּנֵי חֲצוֹת" ובמשלי ח', כו: "צֶדֶק לֹא עָשָׂה אָרֶץ וְחֲצוֹת".

אליפו למד מנסינו את תכונות האל ומסיק את מסקנותיו בדרך ההיקש וההיסק, כי האל שלו הוא רחוק ובלתי מושג: "אולם אני אדרש אל אל" (ה', ח) הוא אומר בפיסקה הנ"ל, וכוונתו במלה "אדרש" היא ללמד, כמו בישיעה א', יז: "למדו היטב דרשו משפט". על כך מגיב איוב בפרק י"ג, ה': "אולם אני אל שדי אדבר". יש פה ניגוד בין "אדרש" ו"אדבר" והוא מודגש הן ע"י המלה "אולם" החוזרת בשני הפסוקים, והן ע"י שינוי בסדר המלים: אליפו משתמש במלה דורש לפני הזכרת המושא — האל, ואילו איוב מזכיר קודם את הנושא — האל — ואח"כ את הנשוא "אדבר".

ספר משלי הוא ספר של שיח אדם לאדם, והוא מדבר על האלוהים בגוף שלישי, שלא כספר תהלים, שגם הוא נכתב ע"י אדם והוא מופנה אל האל. מן הבחינה הזאת משתלבת "הדרישה" של אליפו ורעיו עם תפיסתו של ספר משלי, בניגוד לעמדתו של איוב, כפי שראינו בפיסקה ג'.

בפרק כ"ב, כח, מבטיח אליפו לאיוב כי אם יעתיר לאל, כי אז: "... וְעַל דְּרָכֶיךָ נִגַּה אֹר". בדברים אלה הוא אומר לו כי בכך יוכיח כי הוא צדיק, על פי האמור

השתקפות ספר משלי בספר איוב ומשמעותה [5]

במשלי ד', יח: "וְאַרְבַּח צְדִיקִים פָּאוֹר נִגְהָ" ודרכו תהיה דרך צדיקים. גם הפסוק "קח נא מפיו תורה ושים אמריו בלבבך" (איוב כ"ב, כב) נכתב ברוחו של ספר משלי, כגון: ג', א; ב', א; ז' א-ב, ועוד.

איוב מכיר את ספר החכמה ומדגיש זאת באומרו: "גם לי לבב כמוכם לא נפל אנכי מכם" (י"ב, ג) והוא מוכיח זאת בדרך אירונית, בפרק י"ג, ה: "מִי יִתֵּן הַחֲרָשׁ חֲתָרִישׁוֹן וְתִהְיֶה לְכֶם לְחֻכְמָה", והן זהו הַד הפתגם מספר משלי, י"ז, כח: "גַּם אֲנִיל מִחֲרִישׁ חֻכְם יִחְשַׁב".

את דוגמאותיו של אליפו על כוחו הבונה של האל הוא הופך ללעג בהצביעו על מגמה הפוכה בטבע. אכן, לאל של אליפו יש כוח, אלא שכוח זה הוא כוח הורס: "האומר לחרס ולא יזרח" (ט', ז), ועל דרך השיכול, הוא חותם את דבריו בדברי הפתיחה של אליפו באותו עניין: "עשה גדולות ואין חקר ונפלאות עד אין מספר" (ה', ט, דברי אליפו, ובשינוי קל, בפרק ט', י, דברי איוב).

לאחר שביקש איוב לדבר אל האלוהים והראה את בקיאותו בתורת החכמה הקלאסית, מתריס כנגדו אליפו: "הֲרֵאִישׁוֹן אָדָם תִּגְלַד וְלִפְנֵי גְבֻעוֹת חוֹלְלֶתָ ?" (ט"ו, ז), אליפו מתכוון להגיד לאיוב כי מפני שלא היה קיים "לפני גבעות" אין הוא חכם דיו להבין את העולם, כי משפט זה הוא אסוציאציה למשלי ח', כה: "בְּטָרֶם הָרִים הִטְבַּעוּ לִפְנֵי גְבֻעוֹת חוֹלְלֶתִי". בפרק זה מספרת החכמה על עצמה בגוף ראשון, ובין השאר, היא אומרת שהאל עשה בה שימוש בבריאת העולם. ולכן אי אפשר לשנות את אופיו ותכונותיו. זוהי דרך העולם, ולדעתו של אליפו דרך זו טובה היא.

ה

בפרק כ"ד מתאר איוב את מנת חלקם הטובה של הרשעים ובין השאר הוא קובל: "גְּבוּלֹת יִשְׁיגוּ עָדָר גְּזֵלוּ וַיָּרְעוּ" (כ"ד, ב), מעשה זה הוא בניגוד למשלי כ"ג, ג, "אַל תִּסָּג גְּבוּל עוֹלָם וּבִשְׂדֵי יְחֻמִּים אַל תִּבּוֹא. (יא) פִּי גּוֹאֲלִים תִּחַק הוּא יָרִיב אֶת רֵיבֶם אֶתְךָ". כלומר, בדברי איוב יש גם חלק מרומז שכוונתו — לא רק שהרשעים עושקים את החלשים אלא ש"הגואל", כלומר האל, לא רב את ריבם. (פסוק דומה בא דברים י"ט, יד, אולם כצורתו שם הוא מתאים למקום אחר במשלי כ"ב, כח, יעל הקשר בין ספר דברים למשלי ראה הערה)⁷.

בפרק ל"א הוא מתאר בלשון שבועה ("אם") את יושרו לפניו. איוב אומר: "אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבותי" (יב) "... כי אש היא עד אבדון תאכל ...". נושא זה בא במשלי כמה פעמים אולם נראה שמקום זה הוא איזכור של משלי ו', כד-כו, מפני שההשוואה לא מופיעה רק כאן: "לשמרך מאשת רע ומחלקת לשון נכריה ... היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה"⁸ באיוב ו', ל, שואל איוב: "היש בלשוני עולה" ואילו בפרק כ"ז, ד הוא אומר בבטחון ובלשון

8 יש הקוראים כאן רע ואם כן — הדמיון בין משלי לאיוב רב יותר.

שבועה: "אם תִּדְבְּרֶנָּה שְׁפָתַי עֲלֶיהָ וּלְשׁוֹנִי אִם יִהְיֶה רְמִיָּה". פסוק זה הוא בבואתו של משלי כ"ד, ב: "כִּי שֵׁד יִהְיֶה לָּבָם וְעַמְלֵי שְׁפָתֵיהֶם תִּדְבְּרֶנָּה" בכך הוא מעיד על עצמו שלא קנא באנשי רעה כפי ההקשר שבו מופיע הפסוק, ואינו כאחד מהם.⁹ דברים אלה של איוב נועדו להעצים את התנגדותו-לתורת הגמול של משלי על דרך ההנגדה: החטא מכאן וההנאה ממנו — מכאן.

1

דברי בלדד מלאים במוטיבים ממשלי. בתחילת דבריו, בפרק ח', יג, הוא אומר: "בֵּן אָרְחֹת כָּל שִׁכְחֵי אֵל וְתִקְנֹת חֲנֹף תֵּאבֹד", וזהו שימוש חופשי בפסוק ממשלי: "תִּחְלַת צְדִיקִים שְׁמֹחָה וְתִקְנֹת חֲנֹף תֵּאבֹד" (י', כח). באיוב י"ח, ז אומר בלדד: "יִצְרוּ צַעְדֵי אוֹנוֹ וְתִשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ". הנושא לקוח ממשלי ד', יב: "בְּלִקְתָּךְ לֹא-יִצֹר צַעֲדְךָ וְאִם תִּרְוֵץ לֹא תִפְשֶׁל".¹⁰ דברי בלדד הם במשמעות הפוכה מדברי משלי. כלומר, אין פה ציטוט סתם, אלא שימוש יוצר בחומר שבספר משלי. בפרק י"ח, ה-1 מתאר בלדד את מצב הרשעים: "אֹרֶךְ רְשָׁעִים יִדְעָךְ... וְכֵן: "וְגֵרָו עֲלִיוֹ יִדְעָךְ" הנר והאור מסמלים את החיים: "נר ה' נשמת אדם" (משלי כ', כז). ביטויים אלה של בלדד לקוחים ממשלי י"ג, ט ו-כ"ד, כ: "נר רשעים ידעך" — מטאפורה למות הרשעים. איוב, כדרכו, משתמש באותו עולם פיוטי להבעת משמעות מהופכת: "בְּמָה גֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ?" (כ"א, ז), ובדרך זו הוא מתוכח עם בלדד ועם ספר משלי גם יחד.

צופר, רעו השלישי של איוב, פותח את דבריו במשפט. שרק המכיר את מקורו במשלי יבין את העוקץ הטמון בו: "הֲרֵב דְּבָרִים לֹא יַעֲנֶה?" (איוב י"א, ב). לכאורה יש פה שוב התרסה כנגד רוב "המלל" של איוב כפי שפתחו גם שני הרעים שלפניו (וכן גם אליהוא ומענה ה'). למעשה יש פה שימוש מנומס בדברי משלי י, יט: "בְּרֵב דְּבָרִים לֹא יִחְדַּל פִּשְׁעֵךְ". בכך משיג צופר שני דברים: באופן ישיר הוא מאשים את איוב בדמגוגיה "בלבד", אך בעקיפין הוא אומר לו כי אכן פשע, ורוב דבריו לא יוכלו לכסות עובדה זו. באיוב י"א, ח אומר צופר: "גְּבַהֵי שְׁמַיִם מֵה־תִּפְעֵל עֲמָקָה מִשְׂאוֹל מֵה־תִּדְעֵךְ". הדבר מזכיר לנו את משלי ג', כ: "בְּדַעְתּוֹ תִּהְיוּמוֹת וְנִקְצְעוּ וּשְׁחָקִים יִדְעֶפּוּ טִל". גם פסוק זה משוכן בתיאור "יסוד" הארץ בחכמה וכוונתו, שלא ניתן להבין את העולם מפני שלא ניתן להבין את החכמה אשר באמצעותה נברא.

9 ייתכן שאיוב ל"א, כט: "אם אשמח בפיד משנאי והתעוררתי כי מצאו רע" הוא שבועה שאכן מלא את האיסור שבמשלי כ"ד, יז: "בנפל איובך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך", אולם מכיוון שאין כאן דמיון לשוני, קשה להסתמך עליו.

10 BH קורא "ותכשיליהו", ע"פ השבועים, ואז תהיה המקבילה שלמה יותר. מצד שני, ראינו שהמובאות מספרי מקרא שונים מעוררים במחבר אסוציאציות ורעיונות חדשים, משחקי מלים וכדומה, ואין הכרח לחקן את הקריאה במקום זה.

השתקפות ספר משלי בספר איוב ומשמעותה [7]

בנאומו השני, בפרק כ', ד מגלה גם צופר את מקור חכמתו: "הֲזֹאת יִדְעָךָ מִנִּי עַד מִנִּי שִׁים אָדָם עָלַי אֲרַץ"? רעיון זה הוא חזרה על דברי אליפו בפרק ט"ו, ד: "הֲרֵאִישׁוֹן אָדָם תִּגְלֵד"? וכאמור, שניהם שואבים אותו ממשלי ח', כה.

ז

דמות האל המשתקפת מדברי הרעים היא דמותו מספר משלי: אל רציונאלי וטוב שכדאי לעבדו. דמות האל המשתקפת מדברי איוב היא דמות של אל לא מובן. איוב מוצא סתירה בין דמות האל החכמתית לבין העובדות במציאות והוא מחפש נואשות דרך אשר תבטל את הסתירה הזאת.

מן העובדה שהספר מנסה להתמודד עם ספר משלי והשקפתו, משתמע כי אין זה ספר עממי. זהו ספר שנכתב עבור מי שמכיר את תורת "החכמה" וספרה — משלי. הווה אומר: ספר איוב נועד למשכיל, לשכבת המשכילים בעם. בכך, אולי, יש הסבר ללשונו הקשה — זוהי מעין עברית ספרותית, ומחברו הוא מן העלית המשכילה.